

Het tegoe van het Oude Testament

(2) De profetisch dimensie van het joods-christelijk geloven

Lezing

Ik haat, Ik verfoei uw feesten, uw vieringen kan Ik niet luchten. De brandoffers en meeloffers die gij Mij brengt behagen Mij niet; uw vredeoffers van gemeste kalveren kan Ik niet meer aanzien. Spaar Mij het lawaai van uw liederen; de klank van uw harpen wil Ik niet meer horen! Neen, het recht moet stromen als water, de gerechtigheid al een nooit uitdrogende beek. Hebt gij Mij in de woestijn soms slachtoffers en meeloffers gebracht, veertig jaar lang, gij huis Israël? De goden die gij u gemaakt hebt, uw koning Sikkut en Kewan, die beelden van sterren, zult gij op uw schouders nemen, en zo voer Ik u weg, nog voorbij Damascus, spreekt Jahwe: God van de leger scharen is zijn naam!

(Hoofdstuk 6)

Wee u, gij zorgelozen in Sion, gij zelfverzekerden op Samaria's berg, gij notabelen van dat weergaloze volk, gij tot wie het huis Israël zich wendt. Gaat naar Kalne en ziet toe; reist vandaar naar het grote Hamat en dan zuidwaarts naar Gat in het land van de Filistijnen. Zijt gij soms beter dan die koninkrijken of is hun gebied groter dan het uwe? Gij waant de onheilsdag veraf, maar gij brengt zelf de heerschappij van het onrecht naderbij! Zij liggen op ivoren bedden en strekken zich uit op hun rustbanken; zij eten de lammeren van de kudde op en de kalveren uit de stal; zij verzinnen maar liederen, bij het getokkel van de harp en denken dat hun speeltuig dat van David evenaart; zij drinken wijn uit brede schalen en zalven zich met de kostelijkste olie, maar om Jozefs ondergang bekreunen zij zich niet. Daarom gaan zij als eersten de ballingschap in, en is het gedaan met de feesten van hen die daar lui liggen uitgestrekt. Gezworen heeft de Heer, Jahwe, bij zichzelf, zo luidt de godsspraak van Jahwe, de God van de legerscharen: Ik verfoei de heerlijkheid van Jakob en Ik haat zijn paleizen; de stad geef Ik prijs, met al haar bewoners.

Amos 5,21-6,8

Overweging

Elke tijd heeft zo zijn profeten nodig. De nood aan referentiefiguren, vedetten en idolen die ons een spiegel voorhouden en een richting aanwijzen, lijkt dan ook iets universeel menselijk. Maar wie zijn onze profeten vandaag? Hoe kunnen we hen herkennen? Wat karakteriseert hen?

Toen ik nadacht over mijn profeten vandaag, dacht ik meteen aan Greta Thunberg. Ik was ontzettend aangesproken door haar speech voor de VN over klimaatverandering en haar acties die haar woorden kracht bijzetten.

Voor wie haar niet kent:

Greta Thunberg (3 januari 2003) is een 16 jarig Zweedse klimaativiste. Ze raakte bekend toen ze besloot om tot de Zweedse parlementsverkiezingen elke schooldag te staken en met een spandoek buiten het Zweeds parlement post te vatten om aandacht te vragen voor de dreigende klimaatverandering.^[1] Na de verkiezingen staakte ze iedere vrijdag. Dit inspireerde vele leerlingen, onder andere in België, om ook actie te ondernemen.

Haar speeches zijn ronduit puur, eerlijk hard en ontzettend inspirerend.

Nu kun je je afvragen: Is Greta Thunberg wel een profeet te noemen? Laten we kijken naar de semantische oorsprong van het woord profetie. Het is afgeleid van het Griekse woord *propheteía*, dat *uitspreken of voor iemand anders spreken* betekent. Greta Thunberg zegt expliciet in haar speeches dat ze spreekt namens alle kinderen, die graag nog een leefbare wereld hebben wanneer ze volwassen zullen zijn. Dan is het toch duidelijk? Ze is een profeet!

Alhoewel: Profeten spreken toch namens God?

Voglens exegeet Paul Kevers zijn profeten mensen die proberen met Gods ogen naar de wereld te kijken, klagen aan wat er fout loopt en roepen in Gods naam op tot verandering”.

Is dat niet wat ook de religieuze leiders van groeperingen als IS doen? Luisteren zij dan naar de verkeerde God? Is dat het verschil? God zelf in de Bijbel roept soms ook op tot gruwelijke moorden... Maar de Bijbel is uiteindelijk mensenwerk... en hoezeer dus niet verwickeld in de politiek van die tijd...

O.K., God wordt bij Greta Thunberg nergens vernoemd. Maar we leven dan ook in andere tijden dan de oude profeten. Of ze gelovig is, weten we niet, maar als ze dat al zou zijn dan kun je je in ieder geval inbeelden dat wanneer je vandaag de dag zou beweren namens God te spreken, mensen je niet langer serieus zullen nemen. Wie is God vandaag de dag nog?

Maar kunnen we niet zeggen, dat ze absoluut spreekt volgens haar geweten? En als we de negentiende-eeuwse Kardinaal John Henry Newman serieus mochten nemen, dan komt de stem van het geweten overeen met de stem van God. Zij luistert maar al te goed naar haar geweten, dat haar oorverdovend toeschreeuwt dat we aan de noodrem moeten trekken. En in actie moeten schieten.

Maar: Een profeet verspreidt zijn boodschap toch niet via het internet?

Uiteraard zullen de profeten van het O.T. hun boodschap nooit zo ver en gemakkelijk hebben kunnen verspreiden als Greta Thunberg vandaag kan dankzij sociale media en televisie. Profeten in der tijd waren gebonden aan tijd en plaats. De vraag is in hoeverre dat positief of negatief was. We worden vandaag via het internet en TV overspoeld met noodkreten van allerhande “profeten”. Dat kan heel positief zijn, want de impact kan groot zijn; denk aan de enorme inzet voor ALS tijdens de icebucketchallenge. Maar het veroorzaakt ook massahysterie, fake news of net gewenning of moedeloosheid. Op den duur voelen mensen zich niet meer aangesproken, laten ze het gewoon over zich heen gaan en ontstaat een gevoel van zinloosheid.

De vraag dringt zich op of het dan juist niet heel belangrijk is dat een boodschap persoonlijk wordt overgebracht? Worden mensen niet pas echt bewogen door een persoonlijke oproep? Door het charisma van een persoon. Je zult je toch pas aangesproken voelen wanneer de profeet zich ook werkelijk tot jou richt? Kunnen zij dan niet beter opereren op kleinere schaal?

Op zich gaat Greta Thunberg persoonlijk te werk. Ze spreekt in één van haar bekendste speeches bv. voor de VN. Wetende dat haar boodschap zich veel verder zal verspreiden dankzij haar kans om daar te spreken. En dat is uiteindelijk ook haar bedoeling. Al zal ze natuurlijk hopen de leden van de VN ook te kunnen bereiken met haar boodschap. Misschien dat een kind die voor hen staat en zo'n scherpe woorden spreekt werkelijk enkele van deze politici bewogen heeft.

Daarnaast voelen mensen zich ook wel persoonlijk aangesproken door haar boodschap. Zelfs al zien ze die boodschap via een youtube filmpje. Dat kan ook niet anders. We spreken over ONZE toekomst of de toekomst van ONZE kinderen. Niet over de kinderen van de gezinnen die getroffen zijn door een aardbeving ergens ver weg in Indonesië.

Het internet kan nochtans ook zeer persoonlijk te werk gaan. Google en Facebook lijken wel onze nieuwe profeten te zijn! Google selecteert voor ons wat het wil dat wij zien en horen. En in principe is dat wat we WILLEN horen, want Google selecteert op basis van onze interesses en wie we zijn; wat wij liken op Facebook, welke producten wij kopen, hoe oud we zijn, of we kinderen hebben, of we links- of rechts gezind zijn, religieus zijn enz., de data die het over ons heeft en verder verzamelt. En zo worden wij als persoon gereduceerd tot 'consumptieproduct'.

Echter wanneer zij ons laten zien wat ze denken dat bij ons past, wat we willen zien, dan hebben we niet de contrastervaring, de confrontatie die de profeet karakteriseert. De profeet wil ons confronteren met onrechtvaardigheden die wij vaak nog niet eens hebben opgemerkt. De profeet is gevoelig voor die onrechtvaardigheden en brengt ze aan het licht.

Is dat dan niet wat het nieuws doet? Onrechtvaardigheden aan het licht brengen? Kunnen we zeggen dat het nieuws en journalisten onze nieuwe profeet is? Alain de Botton heeft een boek geschreven over het Nieuws, waarin hij het nieuws vergelijkt met een nieuwe religie. Wij kijken het als een ritueel op vaste tijdstippen, meerdere keren per dag en aanzien hun woord en beeld voor waarheid. Quote: "Eenmaal we gedaan hebben met school, is het nieuws onze nieuwe leerkracht. Die ons vertelt hoe de wereld is en wat mogelijk is. Het creëert ons gevoel voor politieke en sociale eenheid. Het nieuws doet alsof het ons toont wat werkelijk opmerkelijk is daarbuiten. Wij kijken het nieuws om te ontsnappen aan wat misloopt in onze eigen levens. We hebben almaar meer kennis, en almaar minder wijsheid."

Dat is mooi gezegd. En net daar merken we ook een verschil op met de profeten. Zij brengen ons geen kennis, het rationele aspect staat niet centraal. Maar het gevoel! Meer bepaald: leren (aan)voelen. Zij willen dat wij gevoelig worden voor wat zich om ons heen afspeelt en misschien ook op een andere plaats in de wereld? Hoe ver kunnen wij onze gevoelswereld uitbreiden? Is het menselijk om werkelijk te geven om wat er zich aan de andere kant van de planeet afspeelt?

Hier speelt het persoonlijk aspect van de profeet dus een rol! De profeet bezorgt ons dynamiek. In plaats van statisch te kijken naar een YouTube-filmpje, worden we bewogen door de profeet. We willen in actie komen.

In Israël waren de oude profeten werkzaam vanaf de 10de tot de 5de eeuw voor Christus, hun kritische stemmen lieten zij niet enkel horen via waarschuwingen en onheilsboodschappen, maar ook met woorden van troost en hoop. In het bijzonder tijdens moeilijke momenten bemoedigden zij het volk met profetieën over Gods droom.

Op het eerste zicht zou je misschien zeggen dat Greta Thunberg, als ze al een profeet genoemd mag worden, een soort onheilsprofeet is, die een kritische stem naar boven brengt i.v.m. het klimaat: “Het is bijna te laat! Er wordt niets wezenlijks gedaan! We moeten aan de noodrem trekken!” Maar tegelijk brengt ze een boodschap van hoop. Het is NOG niet te laat! En wij hebben jullie (hoge pieten die enkel uit zijn op geld en macht) niet nodig! Wij hebben zelf macht! Het doet me denken aan de woorden: God heeft geen andere handen dan die van ons. Greta Thunberg legt de macht weer in onze handen en probeert het overkoepelende systeem dat ons een gevoel van machteloosheid geeft, te overroepen.

Veel oudtestamentische profeten riepen op tot herstel of handhaving van de Wet, en kondigden oordelen aan als het verbond met God verbroken werd. Dit doet zij toch niet?! Ze wil de wet overtreden, veranderen!

Misschien wil ze op een manier de wet juist wel herstellen. Vroeger stond de wet in teken van God. Met andere woorden, in teken van iets wat de mens overstijgt. Voor Greta Thunberg is dit het klimaat; de wereld met daarin alle diverse vormen van leven; planten, dieren, mensen. De wet stond in teken van goedheid, gerechtigheid,.. Vandaag staat de wet in teken van economische groei. Dat is ook wat Greta Thunberg aanklaagt.

Als een economie losgemaakt wordt van het geweten, dan creëer je een afgod. Dan ga je over lijken.

De jongeren die vandaag (met haar als voorbeeld!) op straat komen, spijbelen daarvoor van school! Ze overtreden met andere woorden de wet!

Zij overtreden de wet echter niet omdat die wet geen waarde zou hebben. In tegendeel: Het overtreden van de wet, toont voor hen precies hoe belangrijk en urgent de klimaatsverandering is! Het belang van de wet wordt hier dan ook eerder recht gedaan dan onrecht.

Bespreking van de profeet Amos:

In de lezing kozen we voor een bijbelfragment van de profeet Amos. Hij was een schapenfokker en vijgenkweker. Amos is naast Hosea de oudste profeet. We situeren hem begin 8ste eeuw v.c. in de streek van Jeruzalem. Dat was een rustige periode op politiek vlak. We zien een welgestelde klasse die materiële welvaart kent, maar daardoor ook het contrast met de kleine man, die door de groten vertrapt wordt. Amos is heel sterk sociaal. We kunnen bijna zeggen, een voorganger van Marx. Hij ziet hoe de kleine man van zijn tijd zwaar wordt verdrukt en zegt: dat kan niet! Deze verontwaardiging zien we ook bij Greta Thunberg.

Op ethisch vlak zijn ze elkaar waard. Maar de profeet leeft met God verbonden en zegt dat ook, want hij gaat ervan uit dat dat iets zegt aan zijn publiek. Haar autoriteit komt doordat ze spreekt namens alle kinderen. Autoriteit vanuit puurheid, eerlijkheid, verbondenheid (bijna iedereen is kind, heeft kinderen, kleinkinderen)

Even kaderen:

In het vers voor dit fragment houdt Amos onverbiddelijk zijn tijdgenoten het komende vonnis voor, in de hoop hen te elfder ure nog tot inzicht en inkeer te brengen. (→ Hij wijst op een urgentie: zoals ook Greta zegt: het is tijd!)

In het gelezen fragment klaagt Amos de sociale wantoestanden aan. Hij neemt het op voor de armen, die door de nietsontziende rijken worden uitgebuit. Hij laat zich sarcastisch uit over de schijnheiligheid van hun eredienst. "Uw vredesoffers van gemeste kalveren kan ik niet meer aanzien."

Op een dieper niveau klaagt hij ook het gebrek aan godskennis aan. De mensen herkennen God niet meer in de gebeurtenissen en zijn vergeten dat de Heer zich in de geschiedenis heeft laten kennen als iemand die het kleine verkiest en die het opneemt voor de zwakken. De woestijntijd met zijn uiteraard sobere liturgie toont dat het heil niet in ceremonieel alleen gezocht kan worden. Hij beschuldigt de mensen ervan afgoden te vereren zoals Sikkut en Kewan.

"Neen, het recht moet stromen als water, de gerechtigheid als een nooit uitdrogende beek." (Amos 5,24) Dit vers werd ook aangehaald door één van onze recentste profeten: Martin Luther King, in zijn memorabele speech: 'I have a Dream'. (1963)

Je kunt eigenlijk verrassend veel gelijkenissen vinden tussen de boodschap van Amos en Greta Thunberg.

Greta Thunberg beschuldigt de politici geen actie te ondernemen omdat ze zelf niet onpopulair willen zijn. Je kunt deze houding ook vergelijken met al diegenen die (vaak vanuit hun veilig luxestekje) de hele klimaatcrisis ontkennen en weigeren in actie te komen (Trump die het klimaatakkoord in Parijs weigert te tekenen). Zowel Greta Thunberg als Amos spreken rechtuit en zonder doekjes er om te winden. Ze conronteren hun luisteraars met hun acties: "U doet dit..."

Beide roepen op tot authenticiteit, eerlijkheid, nederigheid, soberheid.

Eline Van Steenkiste

De Lier, 22 september 2019